

Opzaterdag

Per Se: In bikini op de piste • De beste lastminutes
• Even neuzen in Toscane
• Het hole-in-one gevoel

Fout in de oorlog
Hoe Nederland
411 Duitsers liet
verdrinken

Achtergrond P8

'Ik ben een laatbloeier'

Hugo Borst balanceert op de grens van roekeloosheid en diplomatie. Alleen al vanwege z'n haar wensen mensen hem dood. 'Soms denk ik, is dit het wel waard? Moet ik niet van tv af?'

Lees verder op pagina 10

PerSelectie vandaag in De Pers op Zaterdag

Bekijk alle vacatures op pagina 17

**(Senior) Organisatie-adviseur
Publieke Sector** PwC, Amsterdam
pag. 16

4 Post Doc Positions
Tilburg University, Tilburg
pag. 14

Hbo'ers en academici
Douane West, Hoofddorp, pag. 6

**Post Doc Position
Academisch Medisch
Centrum, Amsterdam**
pag. 14

**2 Post Doc Position
Technische**
Universiteit Delft, Delft
pag. 14

**Business Consultant Publieke
Sector**
Atos Consulting, landelijk
pag. 16

Operationeel leidinggevende m/v
Douane West, Hoofddorp, pag. 2

Tactisch leidinggevende m/v
Douane West, Hoofddorp
pag. 14

Post Doc Position Technische
Universiteit Eindhoven, Eindhoven
pag. 14

Verzwegen moorden

In mei herdenken we de **wreedheden** die **Duitsland** en Japan in de Tweede Wereldoorlog hebben begaan. Maar de **Nederlanders** waren ook **geen lieverdjes**. Hoe we **411 Duitsers** moedwillig lieten **verdrinken**.

Willem Oosterbeek

Op 10 mei 1940 overschrijden Duitse troepen de Nederlandse oostgrens. Niet alleen Nederland is vanaf dat moment in oorlog met Duitsland, dat geldt ook voor de Nederlandse koloniën. Daarom wordt nog dezelfde dag de gouverneur-generaal in Batavia – de toenmalige hoofdstad van Nederlands-Indië – geïnformeerd over de inval. Die laat op zijn beurt direct via de radio het codewoord *Berlijn* omroepen. De Nederlandse bestuurders in de verre buitengewesten, van Nieuw-Guinea tot Borneo, begrijpen onmiddellijk wat hen te doen staat: alle Duitsers die zich in hun gebied bevinden, moeten zonder omwegen worden gearresteerd.

Dat is het begin van een uiterst bizarre passage in de Nederlandse geschiedenis, waarvan een van de betrokkenen zegt: 'Achteraf kregen we opdracht over de hele geschiedenis te zwijgen. Het is een zwarte bladzijde geweest'. Een zwarte bladzijde bovendien die vrijwel onbekend is gebleven, omdat uitending van een opzienbarende reportage over dit onderwerp in 1965, tot tweemaal toe werd verboden.

Zendingen en matrozen

De Duitsers die werden gearresteerd, waren voor een deel zeelui van Duitse schepen die vaak al maanden werkloos in een haven ergens in Nederlands-Indië lagen. Die schepen konden niet uitvaren zonder het gevaar te lopen getorpedeerd te worden door een Engels marineschip, want Engeland en Duitsland waren immers al wel sinds 1 september 1939 met elkaar in oorlog.

Voor het belangrijkste deel echter waren het Duitsers die al langer in Nederlands-Indië woonden: zendingen, kooplieden, planters, ondernemers. Sommigen verbleven al zo lang in het land dat ze zelfs vergeten waren dat ze Duitser waren. Er waren jongeren bij die afstamden van gemengde huwelijken en die geen woord Duits spraken. Maar ook betrof het Duitse joden, die na 1933, toen de nazi's aan de macht kwamen in Duitsland, een veilig heenkomen hadden gezocht en dat gevonden dachten te hebben in Nederlands-Indië.

Deze uiterst heterogene groep van zo'n 2.400 Duitsers werd opgepakt en eerst geïnterneerd in kampen verspreid over de archipel. Maar al snel werden ze overgebracht naar een centraal kamp op Sumatra in Lawé Sigalagala. De omstandigheden in dat kamp waren redelijk, zeker in vergelijking met de toestanden in de Duitse kampen en de latere Japanse kampen voor de Nederlanders, maar ook hier waren wel degelijk misstanden. Geregeld was er te weinig voedsel en een chronisch gebrek aan drinkwater. De gevangenen zaten opgepakt in hutten, vaak zonder klamboe of bed. Muskieten en luizen waren alom.

Excessen waren er ook. Zo werd in een van de noodkampen een Duitser doodgeschoten door de bewakers omdat hij iets te ver over de binnenomheining van het kamp hing. Rudolf Frühstück, zoals zijn naam luidde, was nota bene een jonge Duitse jood die gevluht was voor de nazi's en dacht veilig te zijn in Nederlands-Indië. Het meest cynische is nog wel dat de Duitse minister van propaganda, Joseph Goebbels, het voorval flink opklopte en er een spetterend verhaal van maakte over het Hollandse sadisme in Nederlands-Indië. Dat de man Joods was, werd uiteraard niet vermeld.

Oorlog met Japan

7 december 1941. Japan bombardeert Pearl Harbour en in het Verre Oosten neemt de oorlog een omvang aan die niet onderdoet voor die in Europa. Nederlands-Indië wordt direct bedreigd door de Japanners en de geïnterneerden moeten als de wieweerga worden verplaatst naar een gebied dat ver buiten het bereik van de Japanse oorlogsmachine ligt. Eind december vertrekt het eerste schip met Duitse geïnterneerden richting Brits-Indië. Begin januari 1942 volgt een tweede schip. Beide transporten komen veilig aan in Bombay, het huidige Mumbai.

Op 18 januari vertrekt vanuit de havenplaats Sibolga op Sumatra een derde schip richting Bombay, de *Van*

De belangrijkste Nederlandse oorlogsmisdaad bleef onbestraft

Imhoff. En met dat schip gaat het mis. Erg mis. De *Van Imhoff* is een koopvaardijship van ruim achttuizend ton, gebouwd in 1914 en eigendom van de KPM, de Koninklijke Pakketvaartmaatschappij. Het – uiteraard onbepaalde – schip krijgt de taak de derde en laatste groep Duitse geïnterneerden over te brengen naar Brits-Indië. Aan boord: 48 bemanningsleden, 62 bewakers van het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (het KNIL) en 478 Duitse geïnterneerden. Onder de gevangenen Duitsers is een behoorlijk aantal zendingen, priesters, kunstenaars, geleerden en bejaarden.

De omstandigheden voor de gevangenen zijn beroerd. Ze zitten dicht opgepakt op het tussendeck dat amper één meter tien hoog is. Een deel zit achter prikkeldraad op het achterdek. Er is onvoldoende water en er zijn te weinig sanitaire voorzieningen. Een bewaker zegt daar later over: 'De Duitsers lagen achter prikkeldraad, dicht op elkaar. In de ruimten hing een vreselijke mensenlucht en het was er niet uit te houden van de hitte'.

De volgende morgen gebeurt wat velen vrezen: aan de horizon verschijnt een Japanse bommenwerper. Het vliegtuig werpt vier, vijf of zes bommen af – daarover lopen de meningen uiteen. Een van de bommen raakt doel, maar één komt zo dicht bij het schip neer dat de scheepswand onder de waterlijn openscheurt. 'Er ging een geweldige siddering door het schip', vertelt de Duitse plantier Albert Vehringer, een van de overlevenden van de ramp in een verklaring die hij in 1949 voor de notaris aflegde. Maar paniek breekt er niet uit onder de Duitsers, mede omdat de boot niet onmiddellijk zinkt, maar nog uren zal blijven dobberen.

Als het de Nederlandse bemanning duidelijk wordt dat het schip ten dode is opgeschreven, besluiten ze om de *Van Imhoff* te verlaten. Ze vernielen de pompen waarmee het schip (langer) drijvend kan worden gehouden en stappen in vijf van de zes aanwezige reddingsboten.

Aan lot overgelaten

De Duitsers op de *Van Imhoff* worden stomweg aan hun lot overgelaten, maar weten zich te bevrijden of – ook daar lopen de meningen over uiteen – worden bevrijd door de laatste soldaat die het schip verlaat. Na het vertrek van soldaten en bemanning heerst er chaos aan boord, zoveel is duidelijk. Sommige Duitsers bedrinken zich, tientallen springen overboord, een aantal snijdt de polsen open. Weer anderen gaan op zoek naar redding. Voor de 478 Duitse gevangenen is er nog één reddingsboot over, maar die zit vastgeroest in zijn ophangmechanisme, de davits. Na twee uur slaagt een aantal mannen erin de boot los te krijgen en te water te laten. Naast die ene sloep waar 42 mensen in passen, maar waar uiteindelijk meer dan vijftig mensen een plaatsje in veroveren, is er nog een roeiboot waar 14 personen in passen, en er zijn nog wat bamboevlotten waarop enkele tientallen Duitsers hun heil zoeken.

Reddingsboot, roeiboot noch de vlotten hebben riemen, water of eten aan boord. Een aantal Duitsers is zo slim dat te gaan zoeken op het zinkende schip en vindt daar ook het nodige eten en drinken.

Tegen half zeven is het definitief voorbij voor de *Van Imhoff*. Terwijl de helft van de Duitse geïnterneerden nog op het schip zit, verdwijnt de boeg onder de golven en zinkt het schip definitief weg in de diepte van de Indische Oceaan.

De Nederlandse bemanning en militairen zijn dan al ver weg, voortgetrokken door een met een motor uitgeruste sloep die de rest op sleeptouw heeft genomen. De 110 bemanningsleden en bewakers, die alle ruimte hebben in de vijf reddingsboten, landen de volgende morgen op een klein eiland, waar ze een paar dagen later worden opgepikt door een Nederlands schip.

Plek des onheils

Ondertussen krijgt de *Boelongan*, een schip van ruim duizend ton, gebouwd in 1915 en net als de *Van Imhoff* eigendom van de KPM, opdracht naar de plek des onheils op te stomen.

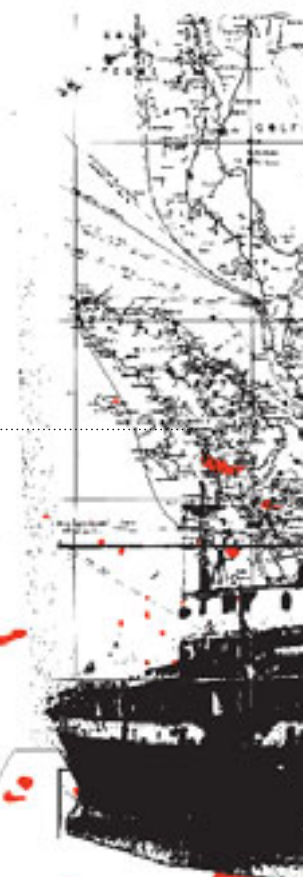
Bij het aanbreken van de dag stuit de *Boelongan* op de Duitse reddingsboot, de roeiboot en de vlotten. De kapitein vraagt per scheepsroeper of er Nederlanders aan boord zijn. Als het antwoord ontkennend is, wendt het schip de steven en vaart weg. Derde stuurman Tjebbes van de *Boelongan*, die in 1964 werd geïnterviewd over de gebeurtenissen, vertelt dat de touwladders al buitenboord hadden gehangen toen er bevel van de brug kwam om ze op te halen en weg te varen.

Als verzachtende omstandigheid voor het gedrag van de bemanning van de *Boelongan* moet erbij worden vermeld dat het schip werd aangevallen door Japanse vliegtuigen en zich verschool in een naderende hevige tropische bui. De vliegtuigen raakten het spoor bijster en verdwenen. De *Boelongan* keerde terug naar de haven zonder om te kijken naar de Duitse overlevenden.

Dat de kapitein van de *Boelongan* niet op eigen houtje opereerde, wordt duidelijk uit de orders die hij kreeg: 'Eerst de bemanning oppikken benevens de militairen die voor de bewaking aan boord waren – daarna op aanwijzing van de militaire commandant betrouwbare elementen onder de Duitse geïnterneerden aan boord nemen. Overige Duitsers beletten te landen'.

Vliegtuigen die op een reddingsmissie worden ingestuurd, hebben een soortgelijk opdracht: *Van Imhoff* lekgestoten, zinkende. Onderzoek instellen en zo mogelijk assisteren. Bij voorkeur Nederlanders – bemanning en escort – redd'.

De commandant van de zeemacht in Nederlands-Indië C.E.L. Helfrich, mede verantwoordelijk voor de gebeurtenissen, heeft zich altijd van de domme gehouden en de kapitein van de *Van Imhoff*, H.J. Hoeksema, heeft nooit over de ramp willen praten. 'Ik heb de hele zaak

ROBIN VAN DER KAA (@SHOPAROUND)

uit mijn gedachten gebannen, ik weet mij niks meer te herinneren', verklaarde hij meerdere keren. Uiteindelijk bereiken 67 van de 478 Duitsers die op de Van Imhoff zaten op 24 januari uitgeput door storm, hitte en dorst het eilandje Nias: de rest was voor eeuwig in de golven verdwenen.

Ooggetuigenverslag

Na de oorlog wordt er herhaaldelijk over de gebeurtenissen op de Van Imhoff gepubliceerd in de Duitse pers. Zo wordt bijvoorbeeld de verklaring van de Duitse planter Albert Vehring integraal gepubliceerd. Gotlobb Weiler, een overlevende Duitse dominee die als zending in Nederlands-Indië werkte, schreef een ogengetuigenverslag dat in elk geval vijf drukken haalde.

Al die publicaties lopen in 1956 uit op een verzoek van de Westduitse regering tot een gerechtelijk onderzoek. De kapitein van de Van Imhoff die ook wordt gehoord en dan wel moet praten, doet niet veel meer dan zijn eigen straatje schoonvegen. 'Ik heb in deze zaak alles gedaan wat onder de gegeven omstandigheden gedaan kon worden', verklaart hij, en dat wordt braaf genoteerd. Helfrich wordt niet gehoord. Veel komt er dus niet uit het onderzoek van het gerechtshof te Amsterdam.

In januari 1965 verheugt journalist Dick Verkijk zich op de uitzending van de door hem gemaakte documentaire over de Van Imhoff, die zal worden vertoond in het Vara-actualiteitenprogramma *Achter het Nieuws*. Maar zover komt het nooit. Vara-televisiecommissaris J.W. Rengelink steekt er, in samenspraak met Vara-voorzitter Jaap Burger, een stokje voor. In een memo aan de hoofdredacteur van het actualiteitenprogramma, Herman Wigbold, schrijft Rengelink: 'De erkenning dat ook Nederland - zij het incidenteel - een fout of zelfs fouten heeft gemaakt, kan juist een verzwakking zijn van de opvatting dat het in de eerste plaats de Duitsers zijn geweest, die een haatpsychose hebben veroorzaakt die hier en daar buiten de nazikringen tot felle reacties heeft geleid. (...) Dat soort incidenten als schuld belijden moge ethisch fraai zijn, feitelijk zijn zij niet ter zake doende.'

Ondanks het protest van Wigbold, die erop wijst dat een van de eerste eisen van de journalistiek is dat men geen nieuws achterhoudt, blijft Rengelink bij zijn weigering. Ook een door Verkijk later gemaakte ingekorte versie stuit op een veto. Dit keer is het de Vara-voorzitter zelf die de uitzending verbiedt.

Verboden beelden

De vraag die nog eens nader onderzocht zou moeten worden, is of Vara-voorzitter Jaap Burger op eigen houtje opereerde of dat hij wellicht contact heeft gehad over de uitzending met de regering. Burger was als oud-frac-

tievoorzitter van de PvdA onder Willem Drees en senator uiteraard geen onbekende in het Haagse circuit. Gezien het feit dat de PvdA in 1965 deel uitmaakte van de regering, lijkt enig overleg niet geheel onwaarschijnlijk, maar vast staat dat niet.

Natuurlijk laat Verkijk het er niet bij zitten en in samenspraak met Wigbold besluit hij in elk geval de essentie van zijn half uur durende documentaire op te schrijven en te publiceren in *Het Parool*. Op vrijdag 16 april 1965 verschijnt dat verhaal in dit dagblad, gevolgd door een stroom berichten in andere kranten.

Uiteindelijk komt ook de Tweede Kamer eraan te pas. Na vragen van PSP-Kamerlid Henk Lankhorst aan de toenmalige minister van Defensie Piet de Jong, komt de laatste met niet veel meer dan wat dooddoeners waarbij hij vooral verwijst naar het onderzoek uit 1956, en waarbij hij opmerkt dat er voor strafrechtelijke vervolging geen grond aanwezig was en is.

Daarmee is de kous af en gaat Nederland over tot de orde van de dag. De ooit door Dick Verkijk gemaakte documentaire is niet meer te vinden in de nationale tv-archieven van het Instituut voor Beeld en Geluid in Hilversum. 'Als de documentaire niet is uitgezonden, zit hij niet in ons archief', zegt men bij Beeld en Geluid. En ook Verkijk weet niet wat er mee gebeurd is.

En zo wordt er uiteindelijk niemand verantwoordelijk gesteld voor de gebeurtenissen op 19 januari 1942 en blijft de belangrijkste oorlogsmisdad van Nederland gedurende de Tweede Wereldoorlog onbestraft. ☺

GEKOOIDE NSB'ERS

De historicus K.W.L. Bezemer, die *De geschiedenis van de Nederlandse koopvaardij in de Tweede Wereldoorlog* schreef, stuitte bij zijn werk op een zaak die de, eufemistisch geformuleerd, weinig humanitaire gang van zaken bij de Van Imhoff bevestigt. Bezemer ontdekte dat de *Tjisadane*, een schip dat voer in opdracht van de Java China Japan Lijn, in januari 1942 146 geïnterneerde NSB'ers van Nederlands-Indië naar Suriname moest overbrengen. De kapitein had de opdracht gekregen in geval van een vijandelijke aanval zijn schip met de NSB'ers die in een soort kooi op het bovendeck zaten, tot zinken te brengen. Daarvoor was een tijdsklok gemaakt die het schip tot ontploffing zou brengen nadat de bemanning twintig minuten de tijd had gekregen om weg te komen. Of de opdracht om in geval van nood zo te handelen afkomstig was van de marinetroop, kon Bezemer niet achterhalen. Overigens kwam de *Tjisadane* onderweg niet in de problemen en bereikte het behouden Suriname.

De kapitein heeft later nooit meer over de ramp willen praten

Intern accountmanager bancaire
Commercieel binnendienst bancaire
Adviseur hypotheek & vermogen

JIJ?
Doe met ons mee!

Nieuwe uitdagingen? • Inhoudelijk en boeiend werk? • Wil je meer persoonlijke aandacht? • Een goed betaalde vaste baan?

Kijk snel op www.doemeetnig.nl voor meer informatie of bel ons op 035 6250505

NIG
Midoffice

NIG Midoffice is een onderdeel van de Nederlandse Interim Groep